

Смагін В.Л.,

*к. е. н., доцент Київського національного економічного університету
ім. В. Гетьмана*

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті визначено та систематизовано сукупність глобальних чинників, що впливають на формування та розвиток вітчизняного фінансового ринку в умовах трансформації економічної системи України.

Global factors that influence on the forming and development of domestic financial market while the transformation of the Ukrainian's economic system were identified and systematized.

Досвід країн з трансформаційною економікою кінця ХХ ст. показав, що процеси побудови сучасної ринкової економіки потребують проведення нових досліджень щодо формування та динамічного розвитку ефективного фінансового ринку з метою вирішення гострих проблем розбалансованості системи фінансових відносин у вітчизняній економічній системі.

Гостра потреба вітчизняної економіки в інвестиціях та можливість їх одержання за допомогою емісії цінних паперів зумовлюють необхідність формування в Україні сучасного фінансового ринку і, в першу чергу, його основного сегменту – фондового ринку.

Комплекс наукових проблем, пов'язаних із економічною глобалізацією та її впливом на вітчизняний фінансовий ринок розглядається в роботах таких вчених-економістів, як О. Барановський, О. Білоус, Д. Лук'яненко, В. Корнєв, В. Лагутін, З. Луцишин, Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Філіпченко та ін.

Мета статті – дослідження глобалізаційних процесів, що впливають на формування національного фінансового ринку.

У сучасних умовах глобалізаційні процеси становлять таке суспільно-економічне явище, яке привертає до себе увагу політиків та вчених багатьох наукових напрямів, а саме: економістів, політологів, екологів та фахівців інших галузей.

Глобалізація, як економічне явище є надто складним, суперечливим та актуальним процесом. Це пов'язано з тим, що глобалізація виступає одним із основних процесів розвитку світової економіки на рубежі століть, який відкриває світовій спільноті величезні можливості економічного зростання, збільшення конфліктів, виявлення нових загроз та розв'язання проблем на рівні, як окремо взятої людини, так і на рівні регіону, держави. Саме тому ставлення фахівців до глобалізаційних процесів є неоднозначним.

Термін «глобалізація», який вперше був запропонований Т. Левіттом у 1983 р., означає феномен злиття ринків. Як вказує американський економіст Д. Кельнер, термін «глобалізація» є узагальненим визначенням для величезної сукупності дуже складних та багатовимірних процесів в економіці, політиці, культурі та повсякденному житті. Розгляд глобалізації як цілком позитивного або, навпаки, цілком негативного явища є апріорі некоректним. Глобалізація одночасно містить в собі як позитивні риси (економічний та соціальний прогрес, технологічні інновації, диверсифікація товарів та послуг, зростання економічної свободи та якості життя), так і негативні (знищення локальних економічних традицій та навколишнього середовища, зростання залежності бідних країн від багатих, загрози національному суверенітету).

Сутність глобалізації полягає в тому, що вона становить процес впливу на суспільне життя, який виявляється в поглибленні взаємозалежності як у виробничій, так і в інвестиційній і фінансовій сферах, а також в інтернаціоналізації виробництва та обігу капіталів, лібералізації торгівлі, зростанні експансії транснаціональних корпорацій, створенні міжнародних фінансових інститутів та поширенні їх впливу на глобальний ринок [1, с. 350]. Основними причинами глобалізаційних процесів є розвиток інформаційних фінансових операцій, розвиток ринку фінансових активів та боргових фінансових інструментів.

Одним із головних елементів економічної глобалізації на сучасному етапі є глобалізація світового фінансового ринку або фінансова глобалізація. За визначенням Світового банку, цей процес слід розглядати як інтеграцію національних фінансових систем з міжнародним фінансовим ринком та інституціями [2, с. 45]. При цьому інтенсивність фінансової глобалізації та роль змінилися за останні десятиліття.

Глобалізація світового фінансового простору – це одна із складових глобалізації економіки. Фінансові операції є своєрідним відображенням тих процесів, що відбуваються в реаль-

ному секторі економіки. Ступінь інтеграції країни до світової економічної системи передусім визначається її інтеграцією до міжнародних фінансових ринків та участю у фінансовій глобалізації.

В умовах розвитку процесів економічної глобалізації, посилення взаємодії національних економік з міжнародними ринками капіталу є цілком об'єктивним процесом, який безглуздо заперечувати. Більше того, як вказує Ю.М. Пахомов, на сучасному етапі економічний розвиток окремих країн визначається не стільки суто внутрішніми чинниками, скільки їх поєднанням з факторами глобального масштабу [3, с. 358]. Саме тому головним питанням, що має бути у центрі уваги вітчизняних політиків, вчених та бізнесменів, є пошук та розробка оптимальних для України шляхів та механізмів підвищення ефективності такої взаємодії з одночасною мінімізацією ризиків для національної економічної безпеки, що містить в собі фінансова глобалізація.

Глобалізаційні процеси призводять до збільшення ступеня конвергенції між національними та міжнародними фінансовими ринками. При цьому наслідки впливу міжнародного ринку на національні ринки можуть суперечити внутрішнім інтересам. Зміна ситуації на міжнародному фінансовому ринку в умовах глобалізації безпосередньо впливає на внутрішні економічні показники. Наприклад, зниження процентних ставок у розвинутих країнах спричиняє приплив капіталу до країн, що розвиваються, і навпаки. Тому одним із наслідків глобалізації можна вважати швидке поширення фінансових криз та збільшення кола країн, які підпадають під їх дію. Підтвердженням цього є фінансові кризи (глобальні). Отже, особливості сучасного етапу глобального розвитку світової фінансової системи призводять до значного підвищення рівня її нестабільності.

Глобалізаційні процеси в фінансовій сфері характеризуються посиленням взаємозалежності та взаємовпливу країн у сфері фінансових відносин, зростанням ролі міжнародних кредитних відносин, міжнародного руху капіталів, а також джерел надходження доходів і розміщення активів в інших країнах. В основі фінансової глобалізації – вільний рух капіталів і валюти, їх перетинання національних кордонів, що призводить, в свою чергу, до формування глобальних фінансових ринків і світового фінансового середовища. Таким чином, на фінансову глобалізацію впливає ціла низка чинників, серед яких можна виділити такі: регулятивні, технологічні, політичні, соціальні, чинники якісних змін у фінансах та інші.

Сучасна глобалізована економіка – це, перш за все, фінан-

сова економіка, у вигляді взаємопов'язаної та взаємозалежної системи фінансових ринків країн світу, які поділяються на ринки розвинуті та такі ринки, що розвиваються. Світовий фінансовий ринок є складовою частиною світової фінансової системи, у який інтегровані національні фінансові ринки країн з відкритою економікою. Збільшення обсягу операцій на світовому фінансовому ринку характеризує процес його глобалізації, що забезпечує розширення доступу продавців і покупців фінансових активів до операцій на ринках усіх країн світу.

Фінансовий ринок за своєю природою завжди був інтернаціональним – інвестори завжди шукали найкращі варіанти застосування капіталу по всьому світі. Взаємному проникненню капіталів довгий час перешкоджали валютні обмеження в різних країнах. У міру їхнього зняття все яскравіше вимальовувалася глобальна природа фінансового ринку. У світовій фінансовій системі відбувається уніфікація правил гри, широкомасштабна інформатизація, забезпечення прозорості фінансового простору, формування світової комунікаційної мережі.

Отже, найважливішою тенденцією розвитку сучасного фінансового ринку є його глобалізація. Глобалізація фінансового ринку означає, що капітал переходить національні кордони, і це призводить до формування всесвітнього фінансового ринку. Інвестор з будь-якої країни може вкладати свої вільні кошти у фінансові активи, що обертаються в інших країнах. Більш того, завдяки комп'ютеризації, розвиткові сучасних засобів комунікацій і застосуванню Інтернет-технологій, фінансовий ринок отримує новий поштовх для розвитку.

За рівнем глобалізації фінансова сфера сьогодні випереджає усі сфери світової економіки, а поширення інформаційних технологій перетворило світовий фінансовий ринок на єдиний глобальний фінансовий простір.

Міжнародний фінансовий простір перетворюється у високоінтегровану, об'єднану електронними мережами систему. Фінансові ринки різних країн процентні ставки і ціни на акції. Фінансові кризи кінця ХХ ст. гостро поставили проблему зростаючої фінансової взаємозалежності країн світу.

Глобалізація фінансових ринків країн світу як процес стирання грані між національними ринками, формування глобального торговельного майданчика, що складається з фінансових ринків різних країн, інтеграція фінансових активів і учасників ринку, органів регулювання, механізмів здійснення угод – все це ключові тенденції глобального розвитку фінансового ринку. Сьогодні всесвітній фінансовий ринок прямо і безпосередньо

впливає на формування світової господарської кон'юнктури, валютно-фінансові відносини, розподіл фінансових ресурсів у світі і перспективи світового розвитку в цілому.

Глобалізація створила безпрецедентні можливості, але одночасно й серйозні проблеми. Оцінка феномена глобалізації з крайніх односторонніх позицій – або як вираження економічного лібералізму, при якому ринкова економіка набуває найдосконалішого вигляду, або як негативний прояв економічного розвитку насправді не має нічого спільного з дійсністю. Безпідставними також обумовлений процес. Глобалізація вже стала реальністю, на яку потрібно зважати.

В умовах глобалізації Україна має обрати свій шлях інтеграції, не забуваючи про свої національні інтереси. Це можливо лише при потужній ефективній національній економіці. Без стабільної і ефективної національної фінансової системи повноцінна інтеграція в систему всесвітнього фінансового ринку неможлива.

Процеси фінансової глобалізації, які більшою мірою характеризують розвиток всесвітньої економіки в сучасних умовах, призводять до суттєвих змін у структурі світового фінансового господарства, сприяють розбудові та інтенсифікації різноманітних міжнародних фінансових зв'язків. Очевидно, що така інтенсифікація сприяє ефективнішому функціонуванню світової фінансової системи, але водночас призводить до посилення взаємозалежності різних країн та підвищення рівня загальної фінансової нестабільності.

Всесвітній фінансовий ринок усе більше набуває рис дворівневої системи: 1) глобальний (наднаціональний) рівень, який представлений, насамперед, оборотом цінних паперів провідних міжнародних корпорацій, діяльність яких носить глобальний характер; 2) національний рівень, на якому обертаються цінні папери національних компаній, а їх оборот забезпечується інфраструктурою локальних фінансових ринків. Межі між цими двома рівнями поступово стираються, і на сьогодні їх в основному вже визначають самі транснаціональні компанії, цінні папери яких обертаються [4, с. 137].

Головними складовими фінансової глобалізації є національні фінансові ринки. Якщо національні фінансові ринки найбільш розвинених країн світу виступають як інструменти глобалізації, що сприяють залученню "чужих" капіталів на користь своїх країн, то національні фінансові ринки країн, що розвиваються, є на сьогодні фактично інструментами вилучення довгострокових фінансових ресурсів зі своїх економік.

Одночасно, фінансові ринки країн, що розвиваються, є досить привабливі. Зростанню іноземних портфельних інвестицій в країни, що розвиваються, сприяють високі темпи економічного розвитку в багатьох з них. Це забезпечує як зростання капіталізації на фінансових ринках, так і підвищення прибутковості фінансових активів, що обертаються на них.

У 90-і рр. XX ст. українська економіка почала активно інтегруватися у світову економіку: було усунуто багато перешкод у вільному руху капіталу. Почали проводитися комплекси заходів щодо інтенсивного використання коштів із-за кордону і захисту іноземних інвестицій.

У цілому фінансова глобалізація впливає на розвиток національних економік дуже суперечливо. Знявши зайві бар'єри в переміщеннях великих потоків вільного капіталу, фінансова глобалізація активізувала діяльність спекулятивного міжнародного капіталу. У результаті, економіки багатьох країн, що розвиваються, стикаються із проблемами, по-перше, раптових масованих атак міжнародних фінансових спекулянтів, а по-друге, постійного (у зв'язку з відсутністю бар'єрів) витоку національних капіталів в офшорні зони і розвинені країни.

Враховуючи вищесказане, роль глобальних гравців у створенні фінансових криз у країнах з економікою, що розвивається, є тільки вирішальною. Так, наприклад, транснаціональні банки виступають одночасно і як кредитори або інвестори для економік країн, що розвиваються, і як фінансові спекулянти на міжнародних ринках. Оскільки цей процес є, по суті, перманентним, то стратегія глобальних гравців призводить до того, що в їх руках концентрується або значна частка високоліквідних активів в економіці, або не менш значна частка зовнішніх боргових зобов'язань уряду або приватного сектору. Наступний масовий продаж активів з конвертацією коштів в іноземну валюту або припинення боргового фінансування з боку глобальних гравців прискорює настання фінансової кризи [5, с. 3-14].

Таким чином, можна говорити про те, що сучасний період розвитку фінансової глобалізації характеризується глобальними діями міжнародного спекулятивного капіталу на користь транснаціональних корпорацій та розвинутих країн світу. Все більш руйнівний характер сучасних фінансових криз яскраво підтверджується цей висновок. Подальший розвиток світової економіки вимагає більш ефективної організації міжнародного фінансового ринку.

Вільний рух капіталу повинен забезпечувати оптимальний розподіл фінансових ресурсів, однак на практиці цього не від-

бувається, особливо щодо руху короткострокових ресурсів. Причина полягає, насамперед, у тому, що інвестори часто-густо приймають свої рішення на недосконалій інформації, і тому схильні до копіювання дій інших інвесторів. Така поведінка викликає різкі зміни в тенденціях руху короткострокового капіталу, при цьому більш-менш значних змін у реальній економіці не відбувається. Приплив короткострокового капіталу може принести більше шкоди, ніж користі. Як показав досвід, наприклад, азіатської кризи кінця ХХ ст., країні-реципієнту вкрай ризиковано використовувати короткостроковий іноземний капітал для фінансування довгострокових національних проектів. Альтернативний підхід полягає у стерилізації припливу короткострокового капіталу, що досягається шляхом нарощування міжнародних резервів Центрального банку. Це стимулює подальший приплив іноземного капіталу.

В умовах глобалізації слід враховувати також посилення міжнародної конкуренції та її вплив на ефективність фінансового ринку конкретної країни, визначати з врахуванням ступеня його відкритості для іноземного капіталу. Вважається, що висока вартість фінансових послуг на внутрішньому ринку зумовлена створенням бар'єрів на входження в цей ринок нерезидентів. Зокрема, за методикою Сандерса – Шумахера [6, р. 8], результатом обмежень на доступ іноземного капіталу на фінансовий ринок конкретної країни є вищий рівень процентної маржі, що використовується як показник ціни банківських послуг.

Відкриваючи свій фінансовий ринок, країна з економікою, що розвивається, не може бути впевнена в збільшенні обсягів і, насамперед, ефективності внутрішніх інвестицій. У той же час найбільш розвинені країни світу в умовах глобалізації майже завжди забезпечують ефективну інвестиційну політику.

Для фінансових ринків, що розвиваються, однією з найважливіших проблем є повноцінна інтеграція в міжнародний кругообіг капіталу на паритетних засадах. Серед головних стримуючих чинників цього процесу слід виділити значну зовнішню заборгованість країн, що розвиваються, і їх фактичну економічну залежність від розвинених країн світу.

У сучасних умовах особливого значення набуває питання спрямування іноземних фінансових потоків в економіку України. Це пов'язано з необхідністю загальної інтеграції вітчизняної економіки в сучасні світогосподарські відносини і з визначенням адекватного місця України у світі.

Сучасний стан розвитку національної економіки України свідчить про недостатній рівень її інтегрованості. Це, до речі,

допомогло нашій державі безболісно пережити як світову фінансову кризу 1997 -1998 років, так і події 11 вересня 2001 року. Інша справа, що це вказує на другорядний "хуторянський" характер вітчизняного фінансового ринку.

Таким чином, у перспективі, якщо виходити з економічних реалій, а розширення масштабів залучення в Україну іноземних інвестицій. Найбільш поширеним способом залучення прямих іноземних інвестицій у реальний сектор економіки залишається продаж акцій вітчизняних підприємств закордонним компаніям. Потрібно усвідомлювати те, що Україна відстоювати своє право на розвиток та інтеграцію у світову економіку на основі спеціалізації на продукції гірничо-металургійного комплексу не є ефективною. Країни з такою структурою експорту не мають сильного імунітету проти кон'юнктури коливань світового ринку. Для них завжди існує зовнішня загроза порушення внутрішньої макроекономічної рівноваги.

Література

1. Управління міжнародною конкуренцією в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія в 2-х т. – Т. 1. / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2007.

2. Schmuckler S., Zoido-Lobaton P. Financial globalization: opportunities and challenges for developing countries. – Washington: World Bank, 2001.

3. Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю.В. Пути и перспективы современной цивилизации. – К.: Международный деловой центр, 1998.

4. Луцишин З. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. – К.: "Друк", 2002.

5. Лук'яненко Д., Бакаєв О. Глобалізація економічного розвитку: фінансові кризи. // Ринок цінних паперів України. – 2003. – № 3-4.

6. Saunders A. and Schumacher L. The Determinants of Bank Interest Rate Margins: an International Study. Washington. George Washington University, 1997.